

DR. CSERVENYÁK LÁSZLÓNÉ

Nyíregyháza, Bessenyei György Tanárképző Főiskola

Az anyaggyűjtés fogalmazástanításhoz az alsó tagozatban

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága oktatáspolitikai határozata kimondja, hogy „Az általános iskola tartalmi továbbfejlesztését az alsó tagozatos oktatás korszerűsítésével kell elkezdeni.” Öröndetes tény, hogy a határozat szellemében az oktató-nevelő munka korszerűsítésének folyamata megindult. Számtalan kísérlet folyik a matematika oktatása terén, melynek célja a tanulók logikus és problémamegoldó gondolkodásának intenzív fejlesztése. Biztató kísérletek folynak a természetismereti tantárgy kimunkálása érdekében, mely a 6–10 éves korú tanulók tudományos természeti szemléletének megalapozását kívánja hatékonyabban szolgálni. Előterbe került az anyanyelvi tárgyak korszerűsítése az integrált anyanyelvoktatás, mely az anyanyelvi műveltség és kulturáltság fejlesztését mozditja elő. Ezt segíti a számtalan iskolában bevezetett tantárgycsoportos oktatás, mely a korábbinál hatékonyabb oktató-nevelő munkára ad lehetőséget.

Örömmel üdvözlük a korszerűsítési tendenciát azok a nevelők, akik szívügyüknek tekintik az anyanyelvi tárgyak oktatását. A kísérletezési kedv, az új, egyre több tanító kollégát mozgósít újabbnál újabb módszerek kimunkálására és eszközök felhasználására az oktató-nevelő munka hatékonyságának növelése érdekében. Egyre több cikk jelenik meg a szak- és módszertani folyóiratokban az olvasás, írás és nyelvtan tanításával kapcsolatosan. A korábban kevésbé kutatott fogalmazástanításra is nagyobb figyelmet fordít a módszertani irodalom és ebben biztató eredményeket ígérnek a kaposvári gyakorlóiskolában folyó kísérletek.

Ehhez kívánok én is hozzájárulni a fogalmazás tanításában gyűjtött tapasztalataim alapján.

Az érvényben levő Tanterv és Utasítás 57. oldalán az anyaggyűjtés módjait a következőkben jelöli meg. „Az anyaggyűjtés egyszerű módja: megfigyelés, olvasás, emlékezés, elképzelés. (Előbb gondolkodunk, azután írunk.)” Az anyaggyűjtés előbbi felsorolását egyrészt hiányosnak tartom, mivel az előbb említett felsorolás a pszichológiából jól ismert megismerési folyamatnak csak három mozzanatát (megfigyelés, visszaemlékezés és képzelet) emeli ki, figyelmen kívül hagyva az érzékelést, észlelést és gondolkodást. Másrészt nem hangsúlyozza kellően a megismerési folyamat egyes mozzanatainak közötti összefüggést, kölcsönhatást. A folyamatot csak komplex módon lehet felfogni, mivel a visszaemlékezéssel gyűjtött anyagban már benne van a megfigyelés, hiszen a gyerekek csak arra tudnak jól és pontosan visszaemlékezni, amit előzőleg segítségünkkel vagy később önállóan (de meghatározott megfigyelési szempont alapján) vétettünk velük észre, minél több érzékszervük bevonásával. A képzelet útján történő anyaggyűjtés tartalmazza az érzékelést, észlelést, megfigyelést és visszaemlékezést is, hiszen az így készülő fogalmazás sem nélkülözi a megismerési folyamatot, amelyet tanulóink végigjárva tisztázott fogalmak birtokába jutottak vagy jutnak. Fő hiányossága a felsorolásnak, hogy a gondolkodás csak zárójelben és vulgáris megfogalmazásban kerül az anyaggyűjtés módjai közé. A gondolkodás az a legmagasabb szintű megismerési folyamat, melynek segítségével a tanuló válogat a számára kijelölt anyag közül, lényegyet emel ki, elhagyva a lényegtelenet és új összefüggések feltárását végzi el.

Hiányos a felsorolás azért is, mert a leíró fogalmazás készítésére nem terjed ki. A leíró fogalmazások esetében elsődleges szerephez jut az érzékelés, hiszen az egyes külső tulajdonságok feltárásában akár tárgyról, akár élőlényről készül a leírás, érzékszervcink segítenek. Az előbb említett tantervi felsorolás közé véleményem szerint bekerült egy oktatási eszköz is, az olvasás, pontosabban az absztrakt fogalmi közlés eszköze. Így az osztályozás nem egy felosztási alap szerint történt. Ha felhasználjuk az olvasást, mint az anyaggyűjtés egyik eszközét, itt sem mellőzhetjük, hogy tanulóinknak előzőleg megfigyelési szempontot adjunk, amely összpontosítja figyelmüket egy adott tárgyra, jelenségre, eseményre. Mindent nem figyelhetnek meg. Ha nem határozzuk meg pontosan, hogy mi az amiről majd számot kell adniuk, figyelmük szétszórott lesz, közben képzeletük is elkalandozik és a lényeg máris elveszett. Nincs mire visszaemlékezniük.

Az anyaggyűjtés új vagy régi ismeretek szerzése, illetve felelevenítése bizonyos módszerek és eszközök segítségével adott megfigyelési szempont szerint a fogalmazási téma körülhatárolá-

sával. Az anyaggyűjtés módja a gyermek tevékenysége (részvétele) szerint lehet: közvetlen és közvetett. *Közvetlen* akkor, ha a gyermek aktív részese az eseménynek. Saját cselekedete alapján szerzett élményét írja le a fogalmazásban vagy egy ötletes problémahelyzet teremtése után képzeletére bízva kell feladatát megoldania. *Közvetett* akkor, ha a gyerek szemlélője a tárgynak, a jelenségnek, mások élményeinek és ezek alapján készíti el fogalmazását vagy kap olyan indítékot, mely a képzelet szárnyára bocsátásával alkotó munkára készíti.

Az anyaggyűjtés módjait és a hozzátartozó eszközöket az alábbiakban csoportosítom:

Az anyaggyűjtés módjai:

Közvetlen	Közvetett
↓	↓
Élményen, cselekvésen, tapasztaláson alapuló <i>eszközök</i> : játékok dramatizálás bábozás kirándulások séták kísérletek	Szemléltetésen alapuló <i>eszközök</i> : vizuális eszközök (tárgy, kép, képsor, diapozitív stb.) auditív eszközök (magnó, rádió) audiovizuális eszközök (tv, pergőfilm) absztrakt fogalmi közlés eszközei (könyvek, lexikonok stb.)

Összegezve: mind az elbeszélő, mind a leíró fogalmazások leírásához szükséges az érzékelés, észlelés, emlékezet, figyelem, képzelet és gondolkodás. Mind a *megtörtént események leírásakor*, mind a *leíró fogalmazások* készítése folyamán kiemelt szerepe van a megfigyelésnek, amely szándékos, tervszerű észlelést jelent, továbbá figyelemösszpontosítást és tudatos tárgyra-irányulást igényel. Az *elképzelte események leírásakor* a képzelet az a lelki jelenség, ami a régi emlékek nyomán új képeket hoz létre. A képzelet működésének formái közül különösen az alkotóképzelet az, amelyik ebben a fogalmazástípusban leginkább érvényesül. Az anyaggyűjtést és a dolgozatok készítését mindenkor hassa át az *érzelem*, ami színezi a megismerési folyamatot és állásfoglalásra készítet. Ennek feltétele a derűs és félelemmentes légkör megteremtése.

A jó téma és anyaggyűjtés mellett mindenkor követni kell a *rendszeresség* didaktikai alapelveit, bizonyos logikai sorrend megtartását. Ahhoz, hogy tanulóinkat eljuttassuk a közös szóbeli fogalmazástól az egyéni írásbeli dolgozatok készítésének jártassági szintjéig, érvényesülni kell a fokozatosságnak.

Előbb közvetlen, később közvetett módon gyűjtve az anyagot az egyszerűbb eszközök segítségével fokozatosan haladva a bonyolultabb eszközök felhasználásáig, a közös munkával készült szóbeli fogalmazástól az önálló írásbeli munkáig.

NAGY ISTVÁNNÉ

Szeged, Tanárképző Főiskola

Mondatelemzési gyakorlatok*

A jelenleg érvényben levő Tanterv – igen helyesen – a tanév első hónapjaiban tárgyal-tarja a Mondattant. Mint ismeretes, az Egyszerű mondat témakörét 15 órában tárgyaljuk. Ezzel lehetőség nyílik arra, hogy az egész tanév nyelvtani anyaga állandó kapcsolatban legyen a Mondattannal.

Az itt leírt októberi mondatelemzési gyakorlatok előtt tehát már ismerték a tanulók a mondat két fő részét: az alanyt és az állítmányt. A 3. osztályban tanult szótani ismeretek alapján pedig tudniuk kellett, hogy az állítmány lehet ige vagy névszó. Ennek alapján tehát könnyen felismerték, hogy a szavakat lehet mondatban, vagy a mondatból kiemelve is vizsgálni.

A gyakorlóórát ugyancsak megelőzte a tö- és bővített mondat fogalmának kialakítása.

Ilyen előzmények után határoztam meg az óra fő feladatait:

– a *tantervi anyag megtanítása*, azaz a mondat két fő részének felismerése: állítmány, alany.

* Az óra elhangzott a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola I. sz. Gyakorló Általános Iskola 4/a osztályában.